

העתקה? להיפך, יש לעודד השפעה הדדית

חוק זכויות היוצרים מתייחס להעתקת טקסט ולא לאימוץ רעיונות או דמויות. הנימה בכתבה על ספרה של אילנה ברנשטיין עלולה להזיק לעולם היצירה

מהיצירה המוקדמת, ובוודאי לא ניתן לקבוע שאין לקווי הדמיון האלה הסבר אפשרי אחר, שאינו העתקה.

קיים תמיד מתח מוכנה בין ההגנה על זכויות יוצרים לבין חופש הביטוי היצירתי והאמנותי. אנו רוצים להגן, ובצדק, על יוצרים מפני לקיחה של יצירתם, אבל נוהרים עם זאת לא למנוע, לצנור, או להעניק ליוצר מוקדם מונופול על רעיונות, קווי עלילה, סגנון או אפיון של דמויות. כל יצירה ספרותית נשענת על קודמותיה, בכל סיפור יש גרעין שכבר סופר, כל מי שמצוי

בעולם התרבות והיצירה מודע היטב לכך. סיפורי התנ"ך כבר נכתבו, וכך גם המחזות של שייקספיר. אנו מועשרים בעיקר בדרכי ביטוי חדשות, והשילוב של מוטיבים ידועים ולפעמים גם שחוקים עם כתיבה שיש בה שינוי והמצאה, לא אמור לפגוע בחופש האמנותי של היוצר ובמקומה של יצירתו כמקורית.

בעולם המידע העכשווי, שהתרכו בו הכותבים והיצירות וגברה החשיפה לסיפורים, לדרמה ולקולנוע, נמצא יותר ויותר יצירות שיש בהן דימיון וגם השראה. יותר פעמים משהו אחר עשה או חשב על משהו דומה — לפעמים לפנינו, לפעמים ממש יחד איתנו. בבחינת התופעה עלינו לשקלל את הנזק שיש בגינוי של דמיון בין יצירות יחד עם הרצון להגן על יוצר מקורי מפגיעה. האמנם נפגעה הסופרת הצרפתיה אולמי מהיצירה של ברנשטיין? ואולי להיפך? היא זכתה הרי לכל הפרסום, הכבוד והיקר על

עשרה עמודים הוקדשו בגיליון "גלריה שיש" האחרון (גילי איזיקוביץ, "אשה תחת השפעה", 15.1) לכתבת שער שבחנה "מהם גבולות ההשראה", באמצעות ספרה של אילנה ברנשטיין, "מחר ניסע ללונה פארק". הספר הוצג כמקרה מבחן לגבול שבין השראה להעתקה לא מודעת. בעקיפין אך באופן ברור עלתה מהכתבה טענה כי ברנשטיין העתיקה או לפחות נטלה אלמנטים רבים מנובלה בשם "חוף הים" מאת ורוניק אולמי, שפורסמה בצרפת והצליחה בה שנים לפני כן.

בכתבה מוסגר פרסום ספרה של ברנשטיין כמעשה לא ראוי, שיש בו פגיעה ביוצרת הראשונה — אף שאולמי עצמה או הוצאת הספרים שלה מעולם לא הציגו טענה דומה. מתגובתה של ברנשטיין שפורסמה גם היא במסגרת הכתבה, עולה שהיא נפגעה עמוקות מהמהלך של "גלריה", ואף טרחה להעביר את תגובתה באמצעות עורך דין, כרמז עבה לכך שהיא רואה בפרסום פגיעה בכבודה ובשמה הטוב.

הסוגיה שעולה בכתבה אכן מרתקת וחשובה, אבל צורם האופן שבו נדון המקרה של "חוף הים" וברנשטיין, שמטיל ללא הצדקה כתם בסופרת הישראלית. נקודת המוצא בכתבה היתה שהדמיון בין שתי היצירות והעובדה שברנשטיין נחשפה לתרגום של היצירה לפני שנים, הופכים את יצירתה לפגומה, עקב מעין השראה מוגזמת, שלא לומר

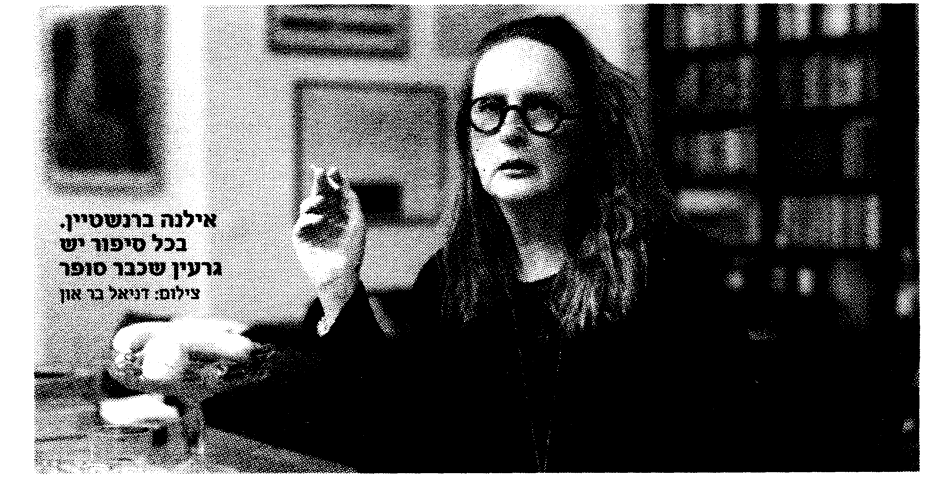
פלגיאט. אני מבקש לכפור בנקודת המוצא הזאת. בהיעדר העתקה מפורשת של הטקסט עצמו (ואת זה אף לא אחד טוען כאן), להבדיל מהרעיונות שיש בו, כלומר בהיעדר מעשה גניבה של היצירה שנכתבה על ידי אחר תוך הסרת שם היוצר – אין שום פסול בפרסום היצירה החדשה, גם אם יש בה מוטיבים דומים בסגנון, בדמויות ובקווי העלילה. הספר של ברנשטיין הוא יצירה עצמאית, חדשה ומקורית, גם אם היא נשענה על היצירה הקודמת של אולמי.

זכויות היוצרים ביצירות ספרותיות באות להגן על העתקה מפורשת של הטקסט עצמו, לא על הרעיונות בו. ההגנה היא על דרך הביטוי ולא על הסגנון או אופי הדמויות. נכון שגם נטילה של חלק מקורי ומהותי מיצירה אחרת יכול להוות העתקה פסולה, אך כמי שעוסק 30 שנה בזכויות יוצרים אני יכול לומר כי גם לאחר שהודגשו בכתבה כל קווי הדמיון בין היצירות – עדיין הדבר רחוק מהעתקה של חלק מהותי

יצירתה שלה, שפורסמה לפני שנים, וזאת לא נלקחה ממנה בשום צורה ואופן. האם הידיעה שהיצירה שלה זכתה, ולו באופן תת־מודע, להתגלגל לתוך יצירה ספרותית מרשימה אחרת של סופרת ישראלית איכותית, פוגעת במשהו בכבודה? האם הפסידה רוח כספי או אחר בגין המהלך הזה?

מנגד, ברור שהגינוי הגלום בכתבה כלפי היוצרת שהעזה לפרסם יצירה שמזכירה למישהו יצירה אחרת מוקדמת – יש בו כדי לפגוע קשות בכל מי שיוצר יצירה חופשית חדשה, שצריך לדאוג שמא היא תזכיר למישהו יצירה אחרת, מוקדמת. האינטרס הציבורי בחופש ובריבוי היצירה האמנותית צריך לאפשר לנו להכיל ואפילו לאהוב גם מקרים כאלה, ליהנות משתי יצירות איכותיות ולהשאיר את הדיון בדומה ובשונה ביניהן לחוקרי ספרות ולסמינרים.

ד"ר קרניאל הוא משפטן המתמחה בתקשורת וזכויות יוצרים, לשעבר רקטור האקדמיה בצלאל בירושלים

אילנה ברנשטיין.
בכל סיפור יש
גרעין שכבר סופר
צילום: דניאל בר און